

Igbo-beelden nogmaals onder de loep genomen

Analyse van de reacties op het artikel van Bruno Claessens over authenticiteit van Igbo-beelden

Authenticiteit blijft de liefhebbers van tribale kunst bezighouden. Maar er zijn ook heel wat verzamelaars bij wie het om het even is of een etnografisch stuk in de ogen van mensen, die er kijk op (menen te) hebben okay is. De essentie hiervan wordt fraai verwoord in de volgende reactie: 'Ik schaf aan wat ik mooi, interessant vind of bij mijn collectie vind passen. Dat verzamelaars er graag een bevestiging van authenticiteit of certificaat bij willen hebben, dient slechts ter meerdere glorie van zichzelf en tot gewin op een later tijdstip. Lekker genieten van je verzameling en laat de "top-verzamelaars" het maar lekker uitvechten'.

Afb 1. Een kleine selectie van alle beelden die de auteur de afgelopen tijd onder ogen zijn gekomen.
Foto's 1 t/m 6 Anja Ditel,
7 Koos Zwiers

In het maartnummer heeft Bruno Claesens uitgelegd hoe hij tot zijn oordeel over een Igbo-beeld (beeld X) is gekomen. Naar aanleiding van dat artikel kreeg de redactie enkele reacties van mensen die het niet eens waren met het oordeel van Bruno. Om de verschillende commentaren te kunnen analyseren, heb ik mij in de materie verdiept. Onder andere het boek *Igbo Arts* van Cole en Aniakor, volgens Bruno verplichte literatuur, heb ik redelijk bestudeerd. Dit boek is geschreven in samenhang met een door de VS reizende tentoonstelling over de Igbo van oktober 1984 tot juni 1986.

Geschiedenis

Het gebied van de Igbo in het zuiden van Nigeria, net ten noorden van de Nigerdelta, is van noord naar zuid, als ook van oost naar west ca. 175 km. Het wordt bewoond door meer dan 30 miljoen Igbo. Samen met het aangrenzende kustgebied van de Nigerdelta vormt het Biafra, een regio die in 1966 in opstand kwam tegen het centrale gezag. De achtergrond van de onrust was dat duizenden Igbo waren afgeslacht. Hieraan lag weer ten grondslag dat de Igbo christelijk zijn en de Hausa en Fulani, die in Nigeria percentsgewijs het grootste deel van de bevolking uitmaken en ook dominant zijn in de regering, islamitisch zijn.

In 1967 riep de regio de onafhankelijkheid uit, hetgeen de aanleiding was voor de Biafra-oorlog. De centrale regering hongerde de bevolking uit waardoor 0,5-2 miljoen Biafranen omkwamen en de opstandelingen na 2,5 jaar capituleerden (Wikipedia).

Alusi

De beelden waarop de beoordeling in het maartnummer betrekking had, zijn zogeheten alusi-figures. Alusi zijn de naar een menselijk evenbeeld doorgaans uit irokoehout (*Milicia excelsa*) gesneden beelden die een godheid voorstellen. Gebruikelijk is dat mannen en/of vrouwen worden weergegeven, maar ook kinderen. Hoe groter het beeld, hoe belangrijker de hieraan verbonden godheid. De alusi staan opgesteld in een huis voor

Afb 2. Igbo-land met daarin aangegeven de gebieden zoals Cole (1984) die onderscheidt. Inzet Nigeria, Igbo-land (bruin) en Biafra (bruin + blauw). Kaarten André Smit

de goden, een heiligdom, *eke umuona*, buiten het dorp, waaraan iedereen eer kan betonen.

Zo'n heiligdom is in alle opzichten, bouw, beschildering, deurpartijen, maar ook wat betreft de inrichting, fraaier dan een huis van aardse stervelingen. In een 'godenhuis' staan behalve de alusi ook fraai gedecoreerde uit irokoehout vervaardigde panelen en allerlei rituele voorwerpen. Eenmaal per jaar staan de alusi tijdens een festival centraal. In een dorp dat een belangrijk cultuurcentrum is, wordt een rituele trommel, *ekwe*, geslagen en daarop komen de alusi uit de omgeving bijeen. De figuren worden opgefrist zowel wat beschildering als aankleding betreft. Ze worden samen met allerlei offerparafernalia voor de buitenmuur van de heiligdom opgesteld en daarna meegevoerd in een

parade. Vervolgens wordt er eer aan bewezen in de vorm van het offeren van dieren, er wordt gedanst, getrommeld etc. Dit alles onder andere om de sociale cohesie tussen de alusi te versterken.

De Noord-Centrale Regio

Cole verdeelt het door Igbo bewoonde gebied in een vijf-tal regio's en daarvan is de Noord-Centrale Regio verreweg het dichtst bevolkt. De alusi uit dit gebied laten de volgende kenmerken zien: 'Veel beelden hebben een gele kleur, de kleur van vrede.' Cole (1984). De kleurenafbeldingen die ik zag in het boek van Cole laten echter doorgaans een bruine kleur zien! Een enkel beeld is oranje-rood gekleurd door het opbrengen van Afrikaans sandelhoutpoeder (*Baphia nitida*). Sommige delen zijn, vermoede-

Afb 3. Alusi van de goden Udo en Ogwugwu met hun familieleden en een priester zoals opgesteld in een heiligdom in Okonkno Eze N'iru. Met dank voor de foto uit 1983 van H.M. Cole

delijk met kalk, wit gemaakt. Wit, dat symbool staat voor zuiverheid. Bijvoorbeeld het niet van scarificaties voorziene deel van het gezicht en ook de onnatuurlijk grote voeten. Soms heeft het jarenlang opbrengen van kalk, *nzu*, en/of sandelhoutpoeder, *nfi*, ervoor gezorgd dat dikke lagen ontstaan zijn. De benen staan iets uit elkaar, de armen zijn los van het lichaam en heel karakteristiek, met vooruitgestoken handen en de handpalm naar boven. Op benen en armen zijn soms ringen weergegeven. Ze ver-

beelden ivoren ringen of spiralen van messing, *nja*. Op het voorhoofd treffen we scarificaties aan, die werden aangebracht als rituele zuivering, *ichi*. Tussen de borsten en doorlopend tot onder de navel zien we ook scarificaties, *mbubu*, die in de wereld van levende wezens puur uit schoonheidsoverwegingen schijnen te zijn aangebracht. De nek is relatief lang weergegeven en als het vrouwen betreft hebben ze vaak prestigieuze kapsels (zie afb 4).

Andere stijlen

De ronde stijl van de alusi uit het Noorden contrasteert sterk met die uit het Zuiden. Hier zien we een blokachtige weergave van lichaamsdelen met scherpe randen. In tegenstelling tot de beelden uit het noordelijke gebied komen hier ook moeder en kind combinaties in één beeld voor en groepen van figuren van verschillende afmeting, die de familie van de god vertegenwoordigen. In de oostelijke regio, die zich uitstrekt

Afb 4. Een vrouwelijke alusi met een bijzondere kapsel.

Coll. Bodunrin, foto Daan Gillissen

tot de Crossriver, zijn de vormen weer meer afgerond, er is meer variatie in houdingen en attributen: messen, potten, staven, moeder-en-kind-beelden. Ook hier zijn gezichts- en lichaamsscarificatie weergegeven en hier is

de overwegende kleur van het beeld wit. In tegenstelling tot de iconische beelden uit het Noorden zijn de beelden van de oostelijke regio door de attributen en de detaillering meer een reflectie van het alledaagse leven.

Analyse van de reacties

De alusi-figuren uit de Noord-Centrale Regio zijn qua stijl zeer goed herkenbaar en het is duidelijk dat beide in het maartnummer door Bruno vergeleken beelden uit dit gebied afkomstig zijn. Alle Igbo-beelden, die ik de afgelopen tijd tegenkwam, ziet u boven aan het artikel afgebeeld. Beeld 7 springt er onmiddellijk uit en ik had het gevoel dat dit een beeld uit het zuidelijk gebied moest zijn. Wel vreemd, want bij dit beeld, eigendom van een TKC-lid, is een expertise rapport gevoegd waarin staat dat het beeld afkomstig is uit het noordelijke gebied! Daarom heb ik het oordeel gevraagd van Bruno Claessens die mijn vermoeden bevestigde en vertelde dat zelfs het dorp waar het beeld vandaan komt bekend is. In dit dorp Orsu fotografeerde Jones in 1930 een vrijwel identiek beeld (<https://jonesarchive.siu.edu/wp-content/uploads/arunsi14.jpg>). Behalve de geblokte opbouw die kenmerkend is voor de zuidelijke stijl zien we hier armen die niet los van het lichaam gesneden zijn, een lange geribbelde hals en een kenmerkende haardracht.

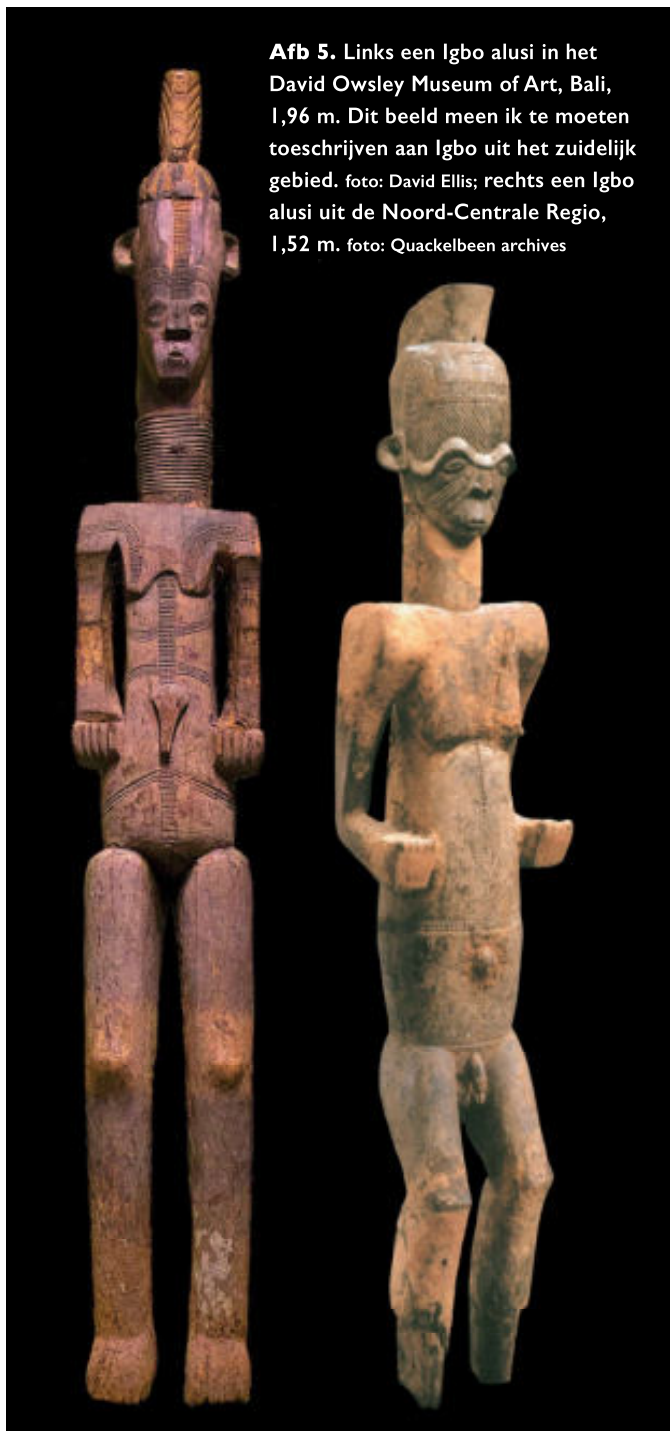
Beeld 6 is duidelijk wel een beeld in de stijl van het noordelijke gebied, maar niet over het hele lichaam wit gemaakt.

De kleur

Veel reacties kwamen er op de uitspraak van Bruno dat een Igbo-beeld niet wit hoort te zijn.

Wat onmiddellijk opvalt bij de beelden 1 t/m 5 is dat op deze juist wel overwegend wit zijn. Afgaand op een kleuren-

foto in Cole (afb 3) en op beelden van galleries en in musea (Brooklyn Museum, Chazen Museum of Art) (afb 5) lijkt dit inderdaad atypisch voor beelden uit de Noordelijke Regio. Maar als

Afb 5. Links een Igbo alusi in het David Owsley Museum of Art, Bali, 1,96 m. Dit beeld meen ik te moeten toeschrijven aan Igbo uit het zuidelijk gebied. foto: David Ellis; rechts een Igbo alusi uit de Noord-Centrale Regio, 1,52 m. foto: Quackelbeen archives

wit gekleurde beelden niet goed zouden zijn, dan vraag je je af waarom zouden de vervalsers dan de meeste beelden van wit pigment voorzien. Dat is toch op zijn minst merkwaardig! En nog merkwaardiger is dat er bij een aantal beelden onder het witte pigment een oranje onderlaag zit (beelden 1, 4 en 5 en afb 4). Mogelijk is dit met sandelhoutpoeder gedaan, maar waarom? Zouden de makers het beeld later wit hebben gemaakt, omdat dit beter verkoopt?

De stijl

Meerdere leden zeggen hierover: *'De Igbo huizen in een enorm gebied, tezamen en omringd door tientallen andere volken. Er kan daarom niet gesproken worden van een karakteristieke Igbo-stijl. Juist de Igbo blinken uit in veelvormigheid en ook in het aangebaalde boek van H.M. Cole en C.C. Aniakor, Igbo Arts Community and Cosmos, wordt daarop gewezen'*. Dat klopt inderdaad, maar we hebben het hier over de beelden uit het noordelijke gebied. En daarover zegt Cole: *'Wooden figural sculptures through much of the northcentral region are carved in an iconic convention from which there is little deviation'*. Dit sluit aan bij mijn waarneming dat de alusi uit de Noord-Centrale Regio zich gemakkelijk laten onderscheiden van die uit andere regio's. Dat neemt niet weg dat de variatie binnen dit type wel zo groot is dat opmerkingen als: flaporen, te vlezige mond, te grote penis, uitspraken die Bruno gemaakt heeft met betrekking tot beeld X, mijns inziens gerelativeerd moeten worden. Ze vallen

binnen de variatie die men bij de diverse beelden uit deze regio waarneemt.

De restauraties

Of de restauraties zijn aangebracht om de schijn van ouderdom op te wekken, is niet vast te stellen. Dat de scheuren veroorzaakt zijn doordat het hout voor bewerking onvoldoende gedroogd is, lijkt aannemelijk, maar daar valt toch wel een kanttekening bij te plaatsen. Voor zover ik heb waargenomen en wat ook aansluit bij wat ik van hout weet is dat houtsnijders altijd in vers hout werken. Het modelleren van het snijwerk gaat namelijk in vers hout aanzienlijk makkelijker dan in gedroogd hout. Maar het soort hout dat gebruikt wordt heeft wel grote invloed op de kans dat het hout gaat scheuren. Het viel mij op dat bij de in Cole afgebeelde figuren vrijwel geen scheuren voorkomen. Zowel Grunne als Cole vermelden dat het snijwerk van iroko hout is vervaardigd, een houtsoort die niet zo snel scheurt. Van tenminste twee beelden uit de op pagina 22 afgebeelde rij heb ik vastgesteld dat deze niet van iroko, maar van een heel lichte houtsoort zijn gesneden en dit zou ook kunnen gelden voor beeld X.

De scarificaties

Het is zeker zo dat de scarificaties een symmetrisch patroon horen te hebben. In het scarificatiepatroon zien we wel een zeer grote variatie.

Eindconclusie

Op grond van bovenstaande moet worden vastgesteld dat de uitspraken die

Bruno Claessens doet uitsluitend over beelden gaan die afkomstig zijn uit de Noord-Centrale Regio.

Ook de alusi 1 t/m 6 hebben de stijlkenmerken van het Noorden. Inmiddels heb ik meer dan honderd afbeeldingen van Igbo-alusi uit de Noordelijke Centrale Regio op websites van musea, bij veilinghuizen en handelaren, en in boeken gezien. Wat opvalt is dat ze allemaal bruin zijn, terwijl de beelden 2 t/m 5 net als het beeld dat Bruno Claessens als niet authentiek beoordeelde (beeld1) wit zijn. Bovendien zijn minstens drie van deze beelden (beeld 4 en 5 en afb 4) niet van iroko hout gemaakt, terwijl diverse bronnen (maar je weet natuurlijk nooit in hoeverre ze elkaar overschrijven) vermelden dat de beelden uit deze houtsoort worden gesneden.

Dit alles maakt het aannemelijk dat we zowel wat betreft het beeld 1 dat door Bruno bekeken is, als wat betreft de hier getoonde beelden 2 t/m 5 inderdaad te maken hebben met alusi die niet in een tribale context gefunctioneerd hebben en mogelijk voor de westerse markt gemaakt zijn. Beeld 6 lijkt qua kleur wel te vallen binnen de stijlkenmerken van het noordelijke gebied. Van beeld 7 is zeker dat het ondanks de toeschrijving in het certificaat niet uit de noordelijke regio afkomstig is.

Blijft de vraag waarom de beelden wit gemaakt zijn.

tkcredactie@gmail.com

Bronnen:

- Cole, H.M. & Aniakor, C.C. (1984). *Igbo Arts, Community and Cosmos*. Los Angeles: University of California
- Grunne, B. de, & Casanovas, A. and A. (2010). *Igbo monumental sculptures from Nigeria*. Catalog The European Fine Art Fair Maastricht.
- Jones, G.I. (1989). *Ibo Art*. Princes Risborough: Shire Publications
- Jones, G.I. (2014). *Jones Archive, Southeastern Nigerian Art & Culture*
<https://jonesarchive.siu.edu>